

Bartłomiej Koziol

Akademia Nauk Stosowanych w Tarnowie
ORCID: 0000-0002-3670-139X

**Prawdziwe oblicza prawdy –
znaczenia słowa *prawda* w wybranych utworach lirycznych
C.K. Norwida**

**Truthfulness of the truth –
different meanings of the *truth*
in C.K. Norwid's poems**

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu było wykazanie zróżnicowanej płaszczyzny semantycznych znaczeń słowa *prawda* zastosowanych w kontekście różnych utworów poetyckich Cypriana Kamila Norwida (literatura podmiotowa). Określenie funkcji wspomnianego wyrazu pozostaje w bezpośrednim związku z sytuacją liryczną w twórczości polskiego poety romantycznego. Zestawienie symbolicznych konotacji *prawdy* odniesiono więc do wybranych założeń filozoficznych (m.in. aksjologicznych, estetycznych), historycznych, religijnych i społecznych. W tym celu poszczególne tezy i wnioski oparto na materiale teoretycznoliterackim, będącym kluczową pomocą w sformułowaniu wyводу (literatura przedmiotowa). Autor wskazuje ponadto na bogactwo znaczeń kulturowych zawierających się w pojęciu *prawdy* oraz ich wpływie na myśl społeczną.

Słowa kluczowe: prawda, wartość, poznanie, wiedza, słowo, wyraz, myśl, idea, znaczenie, ontologia.

Abstract

The main purpose of that article was justification of diversity and multiplicity of meanings of the word „truth” by many examples from Cyprian Kamil Norwid’s poetry (his literature in general Bibliography). Giving a meaning by appropriate function of „truth” is connected with many issues which about is Polish Romantic Poet’s literature. Activities in according to collection of many meanings of „truth” were selected by Author for the reason of philosophical, axiological, mental, ethical, sociological and religious senses. A result of researching was based on theoretical and scientific information from specialized and professional literature. In addition to Author signs on different cultural circumstances connected with meaning of ”truth” in a contemporary world.

Keywords: truth, value, cognition, word, definition, mind, idea, meaning, ontology.

Prawda nawet przez duże „P” – czym jest, a czym może nie jest prawda, klasyfikacja prawdy jako semantycznej wykładni znaczeń

Ludzie są gotowi wierzyć we wszystko, tylko nie w prawdę

C.R. Zafon¹

Słownictwo tematyczne związane z postrzeganiem prawdy jest nośnikiem wielu konotacji semantycznych, filozoficznych, społecznych i antropologicznych. Wyraz ten, choć na pozór wydaje się zrozumiały i czytelny, stanowi przedmiot refleksji o człowieku, wartościach, prawdach rządzących światem zmysłowym i – w domyśle – tym niepoznawalnym. Prawda określa to, co niezdefiniowane, choć zakres jej znaczeń w wymiarze ontologicznym wykracza poza paradygmat empiryczny. Jest ona terminem implementującym swoisty status noetyczny, dzięki któremu horyzont poznawczy człowieka obejmuje głębszy sens prawdy jako myśli i idei². Sama jednak definicja prawdy nastrocza wielu trudności interpretacyjnych, niemniej jednak *Wielki słownik języka polskiego* ujmuje owo pojęcie jako coś, „co jest zgodne z rzeczywistością” bądź, parafrazując: „pogląd odpowiadający rzeczywistości, uznawany przez większość ludzi”³. Nasuwa się zatem pytanie: co jest punktem odniesienia prawdy, jakie są wyznaczniki uzasadniające rację i uznanie czegoś za fakt; co łączy rzeczywistość i przekonania; kim wobec prawdy jest człowiek, a czym dla człowieka pozostaje prawda. A wreszcie o to, jaką funkcję pełni prawda jako sens poznawania i sens egzystencji.

Powyższe dylematy istnieniowo-społeczne próbuje wyjaśnić Kamil Cyprian Norwid, poeta refleksyjny, sugestywny, enigmatyczny, a nad wyraz niezrozumiany i niedoceniany. Jego twórczość liryczna silnie oddziałuje na kształtowanie się wewnętrznego poglądu w pewnych kwestiach, charakteryzuje się odautorskim niedopowiedzeniem, niedookreśleniem⁴. Spotkanie z twórczością Norwida, czyli

¹ Zob. C.R. Zafon, *Cień wiatru*, wyd. XII, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2017, s. 627.

² „Wstępne spojrzenie na prawdę odnoszącą się do tego, co złożone, nie daje jednak odpowiedzi na ostateczną podstawę jedności ontyczno-logicznej (sc. ontologicznej), zwiastuje zatem inne jeszcze rozumienie bytu jako prawdy. Pytanie brzmi teraz: <A co znaczy wobec tego być i nie być w odniesieniu do rzeczy niezłożonych i na czym polega prawda o nich i fałsz?>”, cyt. za: J. Sebastian Bańka, *Nauka o prawdzie Arystotelesa: podstawa ontologicznej jedności syntezy kategorialnej*, „Folia Philosophica” 2000, 18, s. 73.

³ Zob. *prawda* [hasło] [w:] *Wielki słownik języka polskiego*, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/36861/prawda/4620964/obiegowa> [dostęp: 06.06.2022].

⁴ Niejednoznaczność dyskursu aksjologicznego w twórczości C.K. Norwida uwidacznia się na wielu płaszczyznach, stąd też powstaje potrzeba zdefiniowania wartości w sposób usystematyzowany, zgodny z przyjętą perspektywą badawczą. W kontekście zaś prawdy istotne wydaje się jej poszukiwanie konotacji znaczeniowych, co też czyni J. Puzynina: „Pojęcie prawdy, a także pojęcie fałszu i kłamstwa należą do najistotniejszych, najbardziej charakterystycznych określeń wartości i antywartości w twórczości Norwida. Wydaje się, że wciąż jeszcze nie ogarnęliśmy całej głębi i całego bogactwa Norwidowskiej myśli o istocie prawdy i fałszu oraz ich roli w życiu jednostki i wszelkich społeczności”, zob. *Słownictwo etyczne Cypriana Norwida, cz. 1: Prawda, fałsz, kłamstwo*, red.

sposób poszukiwania właściwej ścieżki interpretacyjnej, to niebanalne zadanie, jakie stawia wspomniany twórca literacki przed swoim czytelnikiem. Będąc twórcą wymagającym od odbiorcy szczególnej rozważliwości, ukrywa głębokie sensy w konfiguracjach słownych, tworzy osobliwą strategię rozumienia treści poetyckich⁵. Wszystko to zaś służy poszukiwaniom sensu, poszukiwaniom prawdy jako sensu istnienia i próby wyjaśnienia złożonej rzeczywistości. Prawdy odpowiadającej nie tylko pojedynczemu słowu, lecz szeregowi asocjacji semantycznych tworzących z tego pojęcia kategorię myślową. Uobecnia się ona w poezji, poprzez poezję i dzięki poezji jako pryncypium dalszych rozważań opartych na zasadzie metodologii wypracowanej przez znakomitych badaczy, językoznawców i literaturoznawców⁶.

Inspiracją do niniejszych rozważań okazała się kanoniczna pozycja językoznawcza Jadwigi Puzyniny pt. *Słownictwo etyczne Cypriana Norwida*⁷. Znana badaczka proponuje bowiem schemat pól znaczeniowych odpowiadających polisemantyczno-symbolicznej wymowie słowa *prawda* oraz wyrazów pokrewnych, należących do tej samej rodziny językowej, konotujących podobne znaczenia. Autorka wypracowała swoistą klasyfikację semantyczną wspomnianego terminu, jednocześnie tworząc koncepcję wyjaśnienia stratyfikacji pojęciowej w oparciu o materiał lekturowy Norwidowskich eksplikacji *prawdy*. Sugestia ta odnosi się do uporządkowania znaczeń *prawdy* i próby funkcjonalizacji podanego słowa w kontekście licznych tekstów pisarza⁸. W niniejszej zaś pracy, będącej próbą autorskiego odczytania *prawdy* za punkt wyjścia do dalszych rozważań przyjęto wieloznaczną wymowę *prawdy*. Jej zakres znaczeniowy zaś w niektórych przypadkach odpowiada symultanicznemu przenikaniu się różnych sensów stanowiących szerokie spektrum semantycznych, a zarazem symbolicznych konotacji.

J. Puzynina, *Prace Wydziału Polonistyki, Pracownia Słownika Języka Cypriana Norwida*, Warszawa 1993, s. I (Wstęp).

⁵ Jak zaznacza w swoim tekście Marta Krupska: „Norwid nieustannie dociera do istotnych sensów słów, określić i pozbawionych według niego pierwotnych sensów wyrażań. Poszukiwania właściwego sensu i znaczenia swojej <czystości> słowa było dla Norwida nakazem moralnym wobec zawartej w nich *prawdy* o rzeczywistości” (autorka powołuje się ponadto na komentarze Stefana Sawickiego na temat twórczości poetyckiej Norwida), cyt. za: M. Krupska, *Norwid – świat wartości*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum w Krakowie, Kraków 2002, s. 9.

⁶ Opierając się na metodologii badawczej wypracowanej przez K. Laszczyńską-Fankanowską, w ramach pracy doktorskiej, można stwierdzić, iż pojęcie *prawdy* można rozpatrywać na kilku płaszczyznach w pismach Norwida, m.in. ontologicznej, epistemicznej, etycznej i estetycznej. Poszczególne aspekty takiego sposobu postępowania wiążą się z licznymi kontekstami umożliwiającymi dostęp do kategorii myślowej, jaką stanowi aksjologia, a w jej obrębie – *prawda*, por. K. Laszczyńska-Fankanowska, *Człowiek i wartości w myśli Cypriana Norwida* (praca doktorska pod kier. J. Machnacza), Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, s. 119.

⁷ Zob. *Słownictwo etyczne Cypriana Norwida*, cz. 1..., dz. cyt.

⁸ Zob. tamże, s. II.

Podążając za tokiem dywagacji Jadwigi Puzyniny, w swojej pracy językoznawcy dokonuje podziału znaczeń słowa prawda, a zawartość semantyczną, którą konotuje ten wyraz ujmuje następująco⁹:

1. znaczenie ontyczne: rzeczywistość, jej elementy – a także rzeczywistość wyższa, Byt Nieskończony, Bóg;
2. Znaczenie aksjologiczne: dobro, Królestwo Boże, prawo Boże;
3. Znaczenie epistemiczne: myśl, przekonania, wypowiedzi zgodne z rzeczywistością;
4. Znaczenie estetyczne: zgodność dzieła sztuki z tym, co ma ono wyrażać, z jakimś aspektem rzeczywistości;
5. Znaczenie etyczne: postawy lub zachowania zgodne z tym, co uważa się za prawdę w znaczeniu 2.

Na potrzeby niniejszego artykułu autor tekstu proponuje dokonanie niewielkiej modyfikacji umożliwiającej syntetyczne odczytanie sensów prawdy zawartych w wybranych utworach poetyckich Norwida. Ze względu bowiem na istotę prawdy jako słownego ekwiwalentu próby dookreślenia, nazwania i sprecyzowania otaczającego świata oraz jego natury swój zasadniczy wywód dotyczący problematyki ontologicznej i epistemologicznej oprze on na strategii połączenia punktu 1 i 3. Prawda, ze względu na szeroki zakres znaczeniowy, stanowi ponadto istotny element wykładni filozoficznej. Prawda pojmowana w kategoriach wartości to poszukiwanie sensu nadrzędnego lub równorzędnego każdemu poznaniu, a konstytuującego uniwersalizm paradygmatu aksjologicznego tego pojęcia. Takie podejście determinuje ponadto przywołanie etyki prawdy będącej płaszczyzną moralizatorskiej perspektywy poznania przedstawionej w konfiguracji punktów 2 i 5. Prawda to także piękno opisujące rzeczywistość z zasady taką, jaka ona jest – można więc odnieść się do tego intrygującego zagadnienia w punkcie 4.

Istota prawdy to istota rozumienia sensu świata, lecz także kryterium rozumienia świata, świata będącego kalką osądów, niedopowiedzeń i częstych manipulacji. W dobie współczesnego nadmiaru informacji warto poszukiwać prawdy, powtarzając za Norwidem, iż: „dzisiaj zwłaszcza [...] praktyczność, a jaśniej powiem: rzeczywistość, stała się materialnością, prawda – wielomówstwem, a idealność – czczością” (*L VIII 47*)¹⁰.

Poszukujmy więc prawdy i dzisiaj, odczytajmy jej sens na nowo przez pryzmat Norwidowskich interpretacji i reinterpretacji znaczeniowych konstatujących prawdę jako „wielomówstwo”¹¹.

⁹ Zob. tamże, s. III.

¹⁰ Cytat zaczerpnięty przez J. Puzyninę z wiersza *LVIII47* Cypriana Norwida: tamże, s. I.

¹¹ O wielomówstwie, jako zróżnicowaniu Norwidowskiej kategorii rozumienia prawdy, świadczą określone wykładniki językowe będące czterema zasadniczymi właściwościami prawdy stanowiącej zarys pewnej idei i koncepcji w myśl rozważań Arystotelesa. Ujęte zostały one przez J.L. Austina w dziele *Truth*, zaś przywołane przez J. Szymurę, zob. J. Szymura, *Język, mowa i prawda w perspektywie fenomenologii lingwistycznej J.L. Austina*, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1982, s. 186.

O prawdzie jako polisemantycznej wykładni rozumienia rzeczywistości – wieloaspektowość prawdy

Prawdy są liczne tak jak myśli i idee, jednak tylko jedna prawda okazuje się prawdą w pełnym wymiarze, odpowiadającym rzeczywistym i obiektywnym przesłankom świadczącym o prawdziwości danego stwierdzenia. Wspomniane rozważania można określić jako liczne próby wnikania w znaczenie prawdy za pomocą konotacji różnych idei i pojęć. Prawda zaś sama w sobie implikuje wieloznaczne sensory, które przeplatają się niejednokrotnie nawet w jednym z utworów Norwida. Taki stan przyczynia się do nakreślenia szerokiego pola asocjacyjno-wyobrażeniowego, będącego drogą do interpretacji, a w konsekwencji – drogą do poznania prawdy.

„Rozeznać, co? prawdą, co? Zwyczajem –
Pokąd zdania nie będą nieco szersze [...]”
C.K. Norwid, *XXXIV. Vanitas*¹²

Liczne sytuacje życiowe determinują konieczność postawienia odpowiedniej diagnozy, czy dana rzecz, zjawisko, wiąże się z prawdą. Kontekst takiego działania, wpisujący się w pryzmat domniemanego obiektywizmu mającego z założenia towarzyszyć prawdzie staje się pytaniem o sens i cel działania. Działania podejmowanego przez podmiot liryczny w ramach odpowiedzi na apostroficzną odezwę zawartą w tytule wiersza *XXXI. <Ruszaj z Bogiem>*¹³. Osoba mówiąca opisuje namaszczonej znakiem posłannictwa personę, która wyrusza z pewną misją, pielgrzymuje, szukając pomocy. Zjawiwszy się w jednym z domostw, prosi o przysłowiową kromkę chleba, jednakże spotyka się z odmową, słysząc przytoczony zwrot¹⁴. Staje się autorytetem w społeczności („bo duża parafia”), sprawia, iż napotkani ludzie wędrują wraz z nim, w nadziei. W nadziei poznania prawdy, a może nawet i Dobrej Nowiny objawionej przez tego, który pyta: „Któż równy Bogu [...]?”¹⁵. Wzywając Boga, wzywa utajoną Prawdę, bowiem Bóg w Swej wszechmocy jest doskonały ponad wszystko i wszystkich. Wędrowiec okazuje wiarę w Prawdę, pragnie jej, tak jak i okrucichów chleba. Nie otrzymawszy należytej pomocy, odchodzi, konstatując i stylizując swoją wypowiedź na tekst biblijny: „Zaprawdę, nie wiem, co teraz zrobię/ Tu zaś – nie wrócę”¹⁶. Poświadcza tym samym swą postawę, wędrując ku nieznanemu.

¹² Cyt. za: C.K. Norwid, *XXXIV. Vanitas* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2002, s. 81.

¹³ Zob. tegoż, *XXXI. <Ruszaj z Bogiem>* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 80.

¹⁴ Z przedstawionym fragmentem sytuacji lirycznej może łączyć się wątek biblijny będący odniesieniem do sceny związanej z jednym ze wskazań Chrystusa: „Jeśli w jakimś miejscu was nie przyjmą... wychodząc stamtąd strząśnijcie proch z nóg waszych na świadectwo dla nich”. Ewangeliczny obraz opuszczenia domostwa okazuje się zatem podkreśleniem wagi nieprzyjęcia przez domowników świadectwa o Bogu jako o Prawdzie Najwyższej, por. B. Sokal, *Strząsanie prochu z serca?*, <https://bibliola.pl/ukryte/pytania/295-pytania-do-biblii/2297-110-strznij-proch-z-nog.html> [dostęp: 22.06.2022].

¹⁵ Cyt za: C.K. Norwid, *<Ruszaj z Bogiem>* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 80.

¹⁶ Zob. tamże.

Postawiona we wstępie teza dotycząca rozpoznania istoty prawdy, jej wykładników dotyczy przede wszystkim próby zdefiniowania jej zakresu występowania w codziennych zmaganiach. Prawda nie musi dotyczyć spektakularnych zdarzeń, gdyż jedyną kwestią pozostaje identyfikacja skutków następstwa czasu, niezależnie od osobistych osiągnięć, przywilejów, pochodzenia, narodowości. W cytacie Norwidowskiego liryku *XXXIV. Vanitas*¹⁷ nieprzypadkowo pojawia się słowo prawda, którego rolą może być wprowadzenie czytelnika w swojego rodzaju dysonans poznawczy, a jednocześnie oznajmienie, iż przytoczona eksplicja narodów łączy się z pewnym faktem. Jest to przemijalność, która stanowi niezaprzeczną, aczkolwiek głęboką prawdę egzystencjalną¹⁸. Główne hasło niniejszych rozważań okazuje się składnikiem rozbudowanego pytania retorycznego, w którym prawda wydaje się semantycznym rdzeniem zdania pytającego świadczącego o niewiedzy i niepewności osoby mówiącej. Poszukuje ona prawdy, lecz nie umie określić, co jest prawdą, zauważalny pozostaje brak sugestywnych określeń mogących nasuwać jedno stwierdzenie – prawda to przemijanie, bowiem motyw wanitatywny to nie tylko poetycka gra słów, lecz znacznie głębsze i realne przesłanie¹⁹.

Idea stanowi nie do końca weryfikowalną przestrzeń mentalności ludzkiej, na którą składają się szeroko rozumiane pomysły, plany, niejednokrotnie o abstrakcyjnym charakterze. Kształtują go zdobyte wcześniej doświadczenia wpływające na kreację elementów rzeczywistości. W niej zaś realizowane są konkretne idee w różnych postaciach. Wspomniane pojęcie idei w utworze lirycznym Norwida *XLII. Idee i prawda*²⁰ przeplata się z chęcią poznania prawdy. Nasuwa się więc pytanie o to, czy prawda może być ideą, a jeśli tak, to jaka jest idea prawdy?²¹ Mniej bądź bardziej, względem osobistego odczucia, wystarczającej odpowiedzi udziela osoba mówiąca, akcentująca istotę tego, co oczywiste, a nie do końca zrozumiałe, lecz prawdziwe. To przede wszystkim upływ czasu, gdzie powtarza się wcześniej już wspomniany motyw przemijania. Osoba liryczna konstatuje

¹⁷ Cyt. za: C.K. Norwid, *XXXIV. Vanitas* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 8.1

¹⁸ Upływ czasu pojmowany jako prawda uniwersalna o Norwida łączy się z motywem przemijania, motywem wanitatywnym, który przytoczony już w tytule wiersza wydaje się łączyć treściowo i tematycznie z problematyką innego utworu poety, a mianowicie liryku Tymczasem przywołanego przez autorkę artykułu stanowiącego podstawę teoretyczną niniejszych rozważań, zob. J. Puzynina, *Norwid – jaki i dla kogo?*, „Kwartalnik Filozoficzny” 2014, t. XLII, z. 4.

¹⁹ Wątek eschatologiczny, implikujący swoistą perspektywę przemijania jako prawdy ukazanej w poezji Czesława Miłosza, por. M. Piotrowska-Grot, *Chciałbyś usłyszeć, jak to jest w starości? Realistyczny i metafizyczny wymiar starości w późnej poezji Czesława Miłosza* (praca magisterska), Katowice 2011, s. 5.

²⁰ Zob. C.K. Norwid, *Idee i prawda* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 89.

²¹ Prawda jako idea w rozumieniu fenomenologii Husserla, absolutyzmu i relatywizmu, zob. P. Łaciak, *Prawda jako idea regulatywna. Husserlowska fenomenologia wobec absolutyzmu i relatywizmu*, „Folia Philosophica” 2008, nr 26, s. 237–239.

bowiem swój monolog liryczny stwierdzeniem: „Prawda się razem dochodzi i czeka!”²².

Niniejsze sformułowanie ma szansę ponadto na to, aby zostać potraktowane jako dojsście do prawdy, zgłębianie jej specyfiki, co pozwala ponadto zilustrować jej abstrakcyjny charakter. Nie bez znaczenia pozostaje tutaj także operowanie przez „ja” mówiące przestrzenią wertrykalną, do której odnieść można ideę utożsamianą z prawdą, a afirmowaną i wywyższoną, przebóstwioną, „bo w górze – grób jest Ideom człowieka / W dole – grób ciała”²³. Idea przemija, jednak w przeciwieństwie do ciała pozostaje wywyższona.

Poszukiwanie prawdy wiąże się z konkretnymi działaniami zapośredniczonymi w akcie percepcji otaczającej rzeczywistości, także tej, która odnosi się do sfery pozazmysłowej. Umiejętność selekcji wybranych informacji w oparciu o doświadczenia przyczynić się może do odnalezienia źródła innych wiadomości wynikających z nadrzędności pojęcia prawdy względem spektrum okoliczności towarzyszących danemu zdarzeniu. Sytuację tę ukazuje Cyprian Kamil Norwid w wierszu *VII. Addio!*²⁴ Ku zdziwieniu odbiorcy, Prawda zyskuje wymiar spersonalizowany choć zarazem abstrakcyjny, jawi się jako hipostatyczna persona (w domyśle cecha odpowiadająca naturze Boga), ewokująca kosmos w uniwersum chaosu bądź Absolutu. Prawda jako nieskończona i niepoznawalna zmysłowo istota woła do człowieka prowadzącego hulaszczy tryb życia: „Jeśli ty mnie szukasz? [...] / Węzeł swój roztargnij, synu ziemi! / Bo nie dojrzyś i cieniu mego zgoła!”²⁵. Prawda, kimkolwiek bądź czymkolwiek jest, ostrzega człowieka przed utopią doczesności, która może spowodować niemożność zgłębiania jej istoty, a w konsekwencji dojscia do poznania pełni oblicza Prawdy, a więc zbawienia. Ponadto, osoba mówiąca wyraża przekonanie, iż przyziemne uciechy nie dają gwarancji szczęścia, a są jedynie ucieczką od wieczności. Stanowią ponadto „zagłuszenie sumienia”, bowiem Prawda zaczyna polemikę z Popularnością, zarzucając jej marność, kruchość, ograniczoność i przemijalność²⁶. Prawda jest wieczna i uniwersalna, jest ponad czasem, to wartość prymarna.

Prawda w swojej złożoności semantycznej jest nie tylko czymś zgodnym z obiektywną rzeczywistością, lecz także swojego rodzaju licznymi faktami tworzącymi ciąg wzajemnie wynikających z siebie powiązań zgodnych z przyjętymi

²² Cyt. za: C.K. Norwid, *XLII. Idee i prawda* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 89 oraz odniesienie do symbolicznego znaczenia grobu idei człowieka jako ekwiwalentu matczynej łona, w którym mieści się Prawda odwieczna, Logos, zob. *grób* [hasło] [w:] J.E. Cirlot, *Słownik symboli*, przekł. I. Kania, Wydawnictwo Znak, Kraków 2006, s. 11.

²³ Cyt. za: C.K. Norwid, *Idee i prawda* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 89.

²⁴ Zob. CK. Norwid, *Addio!* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 60.

²⁵ Tamże.

²⁶ Dialog Prawdy i Popularności może stanowić odniesienie do kwestii walki pomiędzy Strachem i Imaginacją w Kordianie Juliusza Słowackiego jako upersonifikowanych intencji, z których wynikają różne wartości, por. M. Makaruk, *Nad trumną bohatera romantycznego*, „Białostockie Studia Literaturoznawcze” 2018, nr 12, s. 176.

założeniami. Logiczna selekcja oparta na zasadzie przyczyny oraz skutku wpływa na formę racjonalnego opisu rzeczywistości, w jakiej żyjemy. W tym także sensie – podążając za tokiem dywagacji podmiotu lirycznego w wierszu *XLI. Królestwo*²⁷ – zadać można pytanie o naturę prawdy, która „nie jest przeciwieństw miksturą [...]”. W wierszu uwydatniono zasadność stwierdzenia, iż wewnątrz prawdy nie może istnieć fałsz, gdyż inaczej prawda nie byłaby prawdą. Podmiot eksponuje bowiem zestaw antynomii pojęciowych wskazujących na immanentny stosunek prawdy względem odzwierciedlenia przez nią stanu rzeczywistego. Dzieje się tak, gdyż orzeł nie może być „pół-żółwiem, pół-gromem”, zaś słońce pół-dniem” i „pół-nocą”²⁸. Prawda to pewna holistyczna całość obejmująca różne elementy rzeczywistości, nie jest jedynie fragmentarycznym wnioskowaniem na zasadzie *pars pro toto*²⁹. W sensie lirycznym mamy do czynienia (w tym przypadku) z zaprzeczeniem funkcjonalności synekdochy, jednak w aspekcie poznawczym dowiadujemy się, iż prawda nie może być półprawdą, gdyż wtedy nie istnieje prawda. Powstaje wówczas szereg niedopowiedzeń i niedookreślenia o charakterze subiektywnych sądów i dywagacji.

Prawda utożsamiana jest z poznawczym aspektem funkcjonowania i „bycia” w danej rzeczywistości, w której okoliczności tworzą wymowny obraz świadectw autentyczności jako odniesień do panujących realiów. W poemacie Norwida o wymownym tytule *Wiesław*³⁰ ma miejsce zestawienie pojęć przeciwstawnych, a mianowicie „mistycyzmu”; „urojenia”; „sumienia” i „urzeczywistnienia”³¹. Nie jest to standardowe połączenie wyrazów, lecz rozbudowana wypowiedź poetycka obejmująca spektrum znaczeń wyrażających różny stosunek do rzeczywistości. Potem osoba mówiąca nieprzypadkowo przywołuje wyraz „brylant”, konstatując, iż stanowi on wagę, która „przecieka, prując powierzchną glinę”³². Symbolika determinuje postrzeganie brylantu jako czegoś drogiego, jednocześnie „prującego powierzchną glinę”, glinę – symbol mocy twórczej, powrotów do

²⁷ Zob. C. K. Norwid, *XLI. Królestwo* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, s. 88.

²⁸ P. Kwaśniewska w swoim artykule posługuje się neologizmem „częścio-prawdy” jako odpowiednikiem często przywoływanego określenia półprawdy po to, aby podkreślić charakter przeciwieństw wykluczających istnienie prawdy jako wartości obiektywnej, akceptowanej i jednakowej dla wszystkich, zob. P. Kwaśniewska, *Prawda? Jedna, żadna, sto tysięcy. Koncepcja prawdy w dramacie Tak jest, jak się państwu zdaje Luigi Pirandella* [w:] (*nie*)*Prawda w literaturze i sztuce*, red. C. Słowik, A. Dobrowolska, i M. Siedlecki, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014, s. 32–33.

²⁹ Por. D. Korwin-Piotrowska, *Poetyka – przewodnik po świecie tekstów*, wyd. I, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 309.

³⁰ Zob. C.K. Norwid, *Wiesław. Dialog, w którym jest rzecz o prawdzie, jej promieniach i duchu* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 229.

³¹ O mistycyzmie wspomina K. Laszczyńska-Fankanowska w swojej rozprawie doktorskiej, traktując go jako źródło dysonansu poznawczego wynikającego z różnych odczuć dystansujących człowieka względem rzeczywistości, zob. *Człowiek i wartości w myśli...*, dz. cyt., s. 120.

³² Cyt. za: C.K. Norwid, *Wiesław* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 229.

tego, co pierwsze i dziewicze³³. Brylant „przeciekający” natomiast okazuje się być upostaciowieniem prawdy skalanej zmałą przewinienia, grzechu³⁴. Paradoksalnie jednak podmiot liryczny komentuje zaistniałą sytuację w sposób rzeczowy, twierdząc, iż niejednoznaczność występującą w tym fragmencie poematu należy skomentować w następujący sposób: „I owszem – prawda to, z swą piersią nagą”. Dochodzi więc do semantyczno-symbolicznego obnażenia prawdy, próby pokazania i uświadomienia odbiorcy wiersza, iż jest to wartość nadrzędna, konotująca sobą niepoznanie, a jednocześnie niedookreślenie wynikające z dylematów moralnych, etycznych i kulturowych.

Cyprian Kamil Norwid w bardzo umiejętny sposób dokonuje połączenia wątków przeplatających się w sytuacji lirycznej poszczególnych utworów. We wspomnianym wcześniej poemacie *Wiesław*³⁵ pojawia się bowiem określenie „mistycyzm” stanowiące jedno ze słów, których celem w kontekście utworu mogło być nazwanie wykładników szeroko rozumianej „prawdy”. Nim jednak rozpatrzy się ewentualne cechy i właściwości kluczowego dla niniejszych rozważań terminu, warto skupić się na wspólnym polu semantyczno-asocjacyjnym z utworem *Rzecz o wolności słowa*³⁶. Dochodzi tutaj bowiem do wzajemnego powiązania istoty prawdy z wierzeniami, przeżyciami mistycznymi. W dziele poetyckim podmiot mówiący odnosi swoje refleksje do kabały stanowiącej święty tekst wyznawców judaizmu, ukierunkowany na przekaz iście mistyczny³⁷. Kontekst oraz specyfika filozoficzna przedstawionego utworu jawi się jako próba poszukiwania prawdy w sferze religijnej. Ponadto „ja” mówiące podaje przykład hieroglifów będącego pismem, które zawiera treści ważne dla chrześcijan – powołując się na *Księgę Eklezjasty*, wprowadza głębszy wymiar duchowy. Treści zaś będące nośnikiem informacji o pewnych wartościach okazują się pismem utrwalonym na kamieniu (tj. „ćwiekowate pismo”)³⁸. Świadczy to trwałości i ponadczasowości pewnych spraw, które z punktu widzenia danego wyznania religijnego wydają się na tyle

³³ Glina jako materiał, z którego korzysta garncarz – w kontekście biblijnym – Bóg, aby stworzyć człowieka mogącego wykazywać brak lojalności, por. *garncarz* [hasło] [w:] M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. K. Romaniuk, Wydawnictwo Pallotinum, Poznań 1989, s. 57.

³⁴ Ze względu na brak dostępu do wyjaśnienia symboliki słowa brylant, odwołuję się do pojęcia symbolicznego diament, które w kontekście niniejszego utworu ma na celu podkreślać znaczenie siły oraz trwałości, tutaj jednak paradoksalnie wykorzystanej w sposób ujmujący pierwotnemu znaczeniu tego symbolu, por. *diament* [hasło] [w:] M. Lurker, *Słownik obrazów...*, dz. cyt., s. 42.

³⁵ Cyt. za: C.K. Norwid, *Wiesław* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 229.

³⁶ Zob. C.K. Norwid, *Rzecz o wolności słowa* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 246–290.

³⁷ Szerzej na temat roli kabały jako poetyckiej wykładni znaczeniowej, zob. K. Brenskott, *Namysł nad rolą kabały w twórczości Czesława Miłosza na przykładzie tomu <Dalsze okolice>*, „Teksty Drugie” 2018, nr 5, s. 65–87.

³⁸ „Ćwiekowate pismo” odnosi się do pisma wyżłobionego rylcem na kamieniu w dawnych kulturach. Jeśli zaś mowa o prawdzie, również w kontekście wiersza, jej sens symboliczny można odnieść do kontekstu religijnego, w którym wyrzeźbiono imię danej osoby, co odnosi się do przeznaczenia, prawd ostatecznych, eschatologicznego aspektu istnienia, por. *kamień* [hasło] [w:] M. Lurker, *Słownik obrazów...*, dz. cyt., s. 82–83.

istotne, iż stanowią swojego rodzaju program życia. Podmiot snujący bowiem refleksje konstatuje znaczenie prawdy, mówiąc, iż Eklezjastes „głosi o prawdach, że są <jako gwoździe w ścianie>”. Gwoździe stanowiące świadectwo prawdy (aluzja do męki Chrystusa – „drogi, prawdy i życia”), która nie przemija jak rzeczy tego świata. Ponadto – jak zaznacza filozoficzny komentator liryczny w przypisie – są symbolem cierpienia i wynikającej z niej mądrości³⁹. Stanowi ona wartość uniwersalną, trwałą i bezcenną, niczym Salomonowa mądrość starotestamentowa. Konkludując – prawda to świadomość własnego położenia, świadomość siebie, świadomość tego, co słuszne, prawdziwe i nieskażone fałszem, a jednocześnie wykładnik szeroko rozumianej sprawiedliwości.

W aspekcie religijnym prawda jawi się jako zapowiedź określonych wydarzeń, traktowanych jako przejaw wewnętrznej kontemplacji zasad i treści wiary, dla których głównym punktem odniesienia jest Bóg, siła wyższa, transcendencja⁴⁰.

W poemacie *Rzecz o wolności słowa Norwida*⁴¹ podmiot mówiący określa prawdę za pomocą związku wyrazowego stanowiącego umiejętnie połączenie semantyczne i symboliczne – „jutrznia prawdy”, która „błysnęła na tronie”⁴². Jutrznia to modlitewna i kontemplacyjna zapowiedź nowego dnia konotująca inny sens znaczeniowy, gdyż nawiązujący do poranku Zmartwychwstania Chrystusa, rozpoczęcia kolejnego okresu dziejów. Dziejów będących niejako profetyczną wymową sensu prawdy dopiero objawiającej się. „Ja” liryczne wymieniwszy niektórych proroków (Daniel, Jeremiasz, Ezechiel, Izajasz), przyjmuje postawę świadka utajonych prawd Starego Testamentu⁴³. Równocześnie przestrzega przed bałwochwalstwem oraz

³⁹ Gwoździe w ścianie white jako prawdy – dokonując parafrazy podanego cytatu z wiersza Norwida, w domyśle, możemy stwierdzić, iż występuje tutaj nawiązanie do biblijnego obrazu Męki Pańskiej, podczas której ukrzyżowano Prawdę, a więc Chrystusa będącego Prawdą Najwyższą, gdyż pełną i doskonałą w swym bóstwie, por. *krzyż, ukrzyżowanie* [hasło] [w:] M. Lurker, *Słownik obrazów...*, dz. cyt., s. 101–103.

⁴⁰ Prawda jako wartość przebóstwiona, co odnosi się do słów Chrystusa, które możemy uwzględnić podczas biblijnego sensu interpretacji wiersza: „Ja jestem drogą, prawdą i życiem” (J 14, 6), zob. *Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=353 [dostęp: 15.02.2023].

⁴¹ Prawdę może pojmować Norwid jako jedną z kategorii myślowych, o którą należy walczyć, poznawać, a w końcu doświadczać – znaczącą rolę przypisuje się tutaj historii Słowa – Logosu, a także wolności słowa pojmowanej jako pewien wymiar objawienia, ukazania prawd utajonych, por. M. Krupska, *Norwid – świat wartości*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum w Krakowie, Kraków 2002, s. 96–97.

⁴² Bogaty kontekst kulturowych inspiracji uwypatnia poznanie charakterystycznych elementów narracji zakorzenionych w różnych sposobach rozumienia prawdy, por. J. Maj, *Rzeczywiste, możliwe, zmyślane. (Nie)prawda literackiej historiografii Jarosława Marka Rymkiewicza* (na przykładzie tomu Leśmian. Encyklopedia) [w:] *(nie)Prawda w literaturze i sztuce...*, s. 42–43.

⁴³ „Nieprzypadkowe jest chyba także posłużenie się przez Norwida poetyką widzenia, przywołującą konteksty biblijne, ale i epopeiczne. Był to zresztą jeden z ulubionych chwytów romantyków, sięgających po niego zwłaszcza w dramacie czy też – podobnie jak uczynił to Norwid – w krótkich

doczesnymi przyjemnościami, aby nie sprzeciwić się woli Słowa, Słowa będącego afirmacją czystej prawdy jako wiedzy tajemnej, ukrytej i niezgłębionej, Logosu oczekiwanego i zapowiadanego przez proroków.

Wartość prawdy i prawda jako wartość – aksjologia dyskursu prawdy w lirykach Norwida

Prawda jawi się jako wartość sama w sobie, wartość bezcenna, pocrzepiająca sumienia, gasząca pragnienia dociekliwości i głód wiedzy. Głód wiedzy to głód prawdy będącej konstytucją człowieczeństwa afirmowanego przez postępowanie zgodne z przyjętymi normami wyznaczającymi sens działania opartego na wiarygodności i autentyczności⁴⁴. Prawda sama w sobie okazuje się tutaj swojego rodzaju kategorią i miarą cech właściwych człowiekowi, który świadom jest znaczenia prawdy w codziennym życiu, w codziennych jej aspektach, w codziennych trudach i zmaganiach. Niech świadczą o tym liczne oblicza prawdy przejawiające się w różnych dziedzinach życia, którego nieodłącznym składnikiem pozostaje prawda.

Prawda jako wartość uniwersalna łączy się ściśle z przekazem biblijnym, bowiem aksjologiczna perspektywa istnienia domaga się potwierdzenia rozumienia i przestrzegania zasad wyznaczanych przez wartości użyteczne w życiu codziennym. Autorytet moralizatorski tekstu wynikający z prymatu – w myśl wiary chrześcijańskiej – prawdy objawionej – okazuje się podstawą do dalszej refleksji⁴⁵. Pojawia się tutaj ontologiczny aspekt funkcjonowania prawdy jako zestawienia cech decydujących o charakterze postępowania danej osoby. Osoby będącej jednocześnie podmiotem lirycznym, świadkiem Prawdy na miarę nowotestamentowej Weroniki w wierszu *Człowiek*⁴⁶:

„Nogi ci włosem obetrze – kto? – strumień!
Kto ci obetrze pot z błędnego czoła?
Jeśli nie Prawda, Weronika sumień,
Stojąca z chustą swą w progach kościoła?! [...]”

utworach o wyraźnie dramatycznej lub epicko-dramatycznej strukturze. Poetyka widzenia była dla czytelnika wyraźnym sygnałem, iż chodzi bądź o wieszczą przepowiednię przyszłości – czasem wręcz w biblijnym duchu prorockim – bądź o zapowiedź ważnych, noszących epopeiczny wymiar wydarzeń”, cyt. za: J. Lyszczyna, *Cyprian Norwid. Poeta wieku dziewiętnastego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2016, s. 56.

⁴⁴ W perspektywie ontologicznej nadaniem celu i sensu prawdzie pozostaje przede wszystkim stały, jak również najlepszy punkt odniesienia – Bóg jako Prawda, który sam jest Prawdą, od której zależne są prawdy tego świata, z której wynikają wszystkie sensy i znaczenia, por. M. Krupska, *Norwid – świat wartości...*, dz. cyt., s. 98–99.

⁴⁵ Cyt. za: J. Szymik, <*Unumnecessarium*>. *Prymat Boga i jego konsekwencje według J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „*Studia Bobolanum*” 2011, nr 3, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 178.

⁴⁶ Zob. C.K. Norwid, *Człowiek* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 32.

Liryczny mówca przestrzega przed Prawdą, pragnie zwrócić się do tajemniczego Człowieka. W formie pytań nacechowanych dozą lęku i niepewności osoba mówiąca pragnie uzyskać odpowiedź od swojego adresata. Nadawca udziela odpowiedzi sobie samemu, co pozwala wywnioskować, iż występuje tutaj pytanie retoryczne. Podmiot ma chęć usłyszenia prawdy, jednak nadal antycypuje i pyta. Wydaje się, iż owym człowiekiem jest Chrystus podczas drogi krzyżowej. Pot, zmęczenie, a także bezpośrednie przywołanie jednej z postaci będącej świadkiem domniemanej Męki Pańskiej okazuje się więc kolejną z Norwidowskich prób zdefiniowania prawdy jako wartości. Wynika stąd przyjęcie konkretnej postawy moralnej wobec drugiej osoby – Prawda, a więc Weronika sumień może otrzeć twarz osoby, która cierpi, wykorzystując swój atrybut – chustę⁴⁷. Głos jej sumienia uzewnętrznia prawdę, sprawia, iż Weronika „stojąca z chustą w progach kościoła” nie jest przypadkową osobą, ale kimś spotykającym na swojej drodze potrzebującą postać⁴⁸. Ponadto funkcjonalności znaczenia Prawdzie nadaje miejscowe wyeksponowanie słowa „strumień”, który będąc motywem akwaticznym oczyszcza, poi, nasycy, a jednocześnie symbolizuje orzeźwienie. Sposobnością zaspokojenia pragnienia jest sięgnięcie po wypływającą wodę oraz chustę Weroniki, afirmację Prawdy, jako czystości i nieskalania fałszem jako symboli potrzebnych do uzyskania wewnętrznej równowagi i harmonii.

Obraz kościoła tworzy odrębne pole asocjacyjne będące swojego rodzaju podstawą do prowadzenia dywagacji na temat natury zbiorowości, płaszczyzny religijnej. Sam wyraz kościół wprowadza dyskurs chrześcijański odnoszący się do szeregu powinności wynikających z konkretnych postaw. Sprawą prymarną pozostaje tutaj autorytet podstaw wiary opierających się z założenia m.in. na miłości do bliźniego. Bliźniego, który potrzebuje pomocy w obliczu zagrożenia. Taka sytuacja ma miejsce w utworze Norwida *Fraszka (!)*⁴⁹, gdzie pojawia się bezpośrednio odniesienie do istoty prawdy jako wartości nadrzędnej. Podmiot liryczny przyjmując rolę obserwatora, a zarazem komentatora wydarzeń rozgrywających się przed kościołem, krytykuje postawę „dewocji” – osób uważających się za pobożne, lecz postępujących wbrew wyznawanym idealom. Wspomniana grupa wykrzykując: „Michelet wychodzi z Kościoła!” nie reaguje na krzyk człowieka konającego tuż przy kościele i proszącego o ratunek⁵⁰. Ludzie na pierwszy rzut oka szczerzy nie opatrują rany umierającego, nie zwracają nawet uwagi na jego osobę. W ekspresywnym zawołaniu „Prawda” podmiot liryczny jednoznacznie

⁴⁷ Zob. K. Klauza, *Prawda – informacja – moralność*, http://dlibra.kul.pl/Content/26846/6_prawda.pdf [dostęp: 22.06.2022], s. 53.

⁴⁸ Por. A. Lwowski, *Milosierny Samarytanin w refleksji teologicznej Josepha Ratzingera/Benedykta XVI* [w:] *Milosierdzie – próba spojrzenia interdyscyplinarnego*, red. nauk. P. Sawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018, s. 112–128.

⁴⁹ Zob. C.K. Norwid, *Fraszka* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 16.

⁵⁰ Kontekst w odniesieniu do teologii chrześcijańskiej, zob. A. Lwowski, *Milosierny Samarytanin w refleksji teologicznej Josepha Ratzingera/Benedykta XVI* [w:] *Milosierdzie...*, dz. cyt., s. 112–115.

potępia bierność i brak wrażliwości „dewocji.” Prawda jest tutaj formą ekspresji konotującą waloryzację emocjonalną pośredniczącą w akcie poznania i oceny. Pojęcie to okazuje się formą uzewnętrznienia emocji będących reakcją i odpowiedzią na zastane okoliczności. Łączy w sobie wymiar poznawczy, bowiem obwieszcza aktualny bieg zdarzeń i konsekwencje wynikające z zachowania i podejmowanych działań. Jest dopełnieniem opisu sytuacji, wyrazistym podkreśleniem racji osoby mówiącej, jej stosunku do otaczającego świata zaistniałego w skutek postrzegania panujących realiów przez pryzmat prawdy jako wyznawanej wartości.

Prawda zyskuje także inne znaczenie w konfrontacji człowieka z potworem – konfiguracja znaczeniowa opierająca się na prezentacji, przedstawieniu istoty fantastycznej, uchodzącej za postrach w danych społecznościach napawa poczuciem zdziwienia. Uczucie to wynika z tego, iż funkcjonalizacja znaczenia motywu potwora, jaką nadaje Norwid owemu tworowi w odniesieniu do mitologii greckiej w wierszu pt. *Sfinks*⁵¹. Uzasadnione wydaje się przywołanie Sfinksa ze względu na jego głód prawdy. Głód wiążący się z ciągłym nienasyceciem, bowiem potwór karmi się prawdą. Podmiot liryczny, któremu możemy przypisać znamiona, cechy charakterystyczne Edypa podąża drogą, którą zastępuje mu Sfinks⁵². Mitologiczny twór w akcie żądania prawdy pyta o to, kim jest człowiek. Sfinks usłyszawszy prawidłową odpowiedź, wycofał się, zaś tajemniczy wędrowiec „przemknął żywy”. Najprawdopodobniej głód Sfinksa został zaspokojony, a w ten sam sposób ukazano znaczenie prawdy jako pragnienia wiedzy, świadomości istnienia i funkcjonowania w danej zbiorowości.

Sprawą niezwykle istotną pozostaje znaczenie prawdy jako wartości odnoszącej się do innej wartości w życiu człowieka, jaką jest ojczyzna. Ojczyzna będąca ponadto jedną z najpoważniejszych kwestii poruszanych w liryce Kamila Cypriana Norwida⁵³. Istotne wydaje się w tym miejscu wspomnienie sytuacji Rzeczypospolitej, szczególnie w okresie rozbiorów. Część Norwidowskiego traktatu wierszowanego, poematu *Promethidion*, mającego charakter rozbudowanego dialogu noszącego wymowny, a zarazem sugestywny tytuł *Wiesław*⁵⁴. Dialog, w którym jest rzecz o prawdzie, jej promieniach i duchu stanowi swoisty katalog płaszczyzn istnieniowych odnoszących się do prawdy.

Jak zaznacza bowiem autor w podanym utworze, bardzo istotne wydaje się poszukiwanie istoty prawdy w kontekście aksjologicznej i etycznej wykładni zachowań mających swoje podłoże w dyskusjach prowadzonych pomiędzy przedstawicielami różnych światopoglądów. Jeden z mówców zaznacza, iż możliwość

⁵¹ Zob. C.K. Norwid, *Sfinks [II]* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 66.

⁵² Zob. *sfinks*[hasło] [w:] J.E. Cirlot, *Słownik symboli...*, dz. cyt., 367.

⁵³ W nawiązaniu do twórczości Norwida ważne wydają się słowa konstytuujące znaczenie ojczyzny jako wartości, do której odnoszą się niektóre wykładniki prawdy: tożsamość, tradycja, pamięć zbiorowa, postęp, oryginalność, zmartwychwstanie historyczne, historia, dzieje, mistycyzm, zob. M. Krupska, *Norwid – świat wartości...*, s. 21.

⁵⁴ Zob. C.K. Norwid, *Wiesław* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 228–237.

dyskusji w Polsce (najprawdopodobniej na tematy narodowe) staje się okazją do wzajemnych nieporozumień i dokuczliwości. Taki stan rzeczy wydaje się w aspekcie moralizatorskim nieodpowiedni podczas rozmowy poświęconej sprawom narodu. Brak poszanowania powagi, a pośrednio także prawdy wynikającej z konkretnych założeń doprowadza do wściekłości podmiot liryczny natychmiast wyrażający swoje uczucia. Nie bez przyczyny przytacza on bowiem iście Dantejską interpretację „prawdy Ugolina”⁵⁵. Dzięki temu możemy się domyślać, iż nieposzanowanie prawdy jest równoznaczne ze złamaniem zasad etycznych, które w konsekwencji doprowadzają do radykalnych zmian w życiu osoby sprzeciwiającej się literze prawa moralnego ustanowionego i ukonstytuowanego na mocy określonych autorytetów.

Reakcją na zaistniałe okoliczności okazuje się natomiast umoralniająca postawa Wiesława, który zaczyna wyrażać swój brak poparcia wobec drwin i kłamstwa. Dzieje się tak, ponieważ odstępstwo od prawdy pojmuje on wręcz jako grzech. Jako brak prawdy traktuje także milczenie swoich towarzyszy, którzy licząc na własne korzyści oskarżają Wiesława o „kręctwo”.

Norwid nadaje także inne znaczenie prawdzie będącej swojego rodzaju ekwiwalentem semantycznym upostaciowionym przez ogień podczas tańca Westalek. Podmiot mówiący w sytuacji będącej dziełem poetyckiej kreacji polskiego pisarza odnosi się do starożytnych obrzędów poświęconych czci rzymskiej bogini, Westy. Pałaca się zaś prawda jawi się jako moc oczyszczająca, która w połączeniu z popiołem okazuje się zaprzeczeniem kłamstwu, objawieniem prawdy utajonej, a zarazem stojącej się prorocstwem, profetyczną wizją nowego porządku.

W kolejnym fragmencie dialogu Wiesława z towarzyszami padają następujące słowa dotyczące proroków, czyli jednostek nieprzeciętnych, a jednocześnie kontrowersyjnych⁵⁶. Podmiot liryczny zadaje bowiem pytanie, po czym stwierdza:

„Któż oni? [prorocy – przyp. aut.] – prawo jakie ich podpira?

To – że dla prawdy każdy z nich umiera [...]”⁵⁷

Prawda jest więc w tym przypadku wyższą racją, wartością użyteczną, w imię której poszczególne osoby oddają swoje życie, aby ratować ją przed skalaniem złem tego świata. Traktują ją jako skarbiec i depozyt cnót, dobra i piękna. Podmiot mówiący nadaje więc prawdzie niepowtarzalne znaczenie, mówiąc:

„Pierwszy: że jeden Ojców Bóg, a wtóry:

Żeby walczyli prawdą i dla prawdy [...]”⁵⁸

Ową prawdą może być sam Bóg, który nadaje prawdzie moc rangi prawnej,

⁵⁵ Por. R. Kasperowicz, *Dante Romantyków. O sile recepcji i interpretacji*, „Teksty Drugie” 2005, s. 137 [dostęp: 06.06.2022].

⁵⁶ W kontekście utworu za profetę można uznać – według Władysława Arcimowicza – Norwida, który ukazywał rolę historiozofii jako płaszczyznę przenikających się dziedzin życia, m.in. społecznej, politycznej, duchowej – zob. M. Krupska, *Norwid – świat wartości...*, dz. cyt., s. 17.

⁵⁷ Cyt. za: C.K. Norwid, *Wiesław [w:] Cyprian Norwid. Poezje...*, dz. cyt., s. 231.

⁵⁸ Cyt. za: tamże.

uświęca ją. Jednocześnie prawda okazuje się rozumiana jako przyczyna walki, bowiem pozbawiona subiektywnych i emocjonalnych osądów jest katalogiem obiektywnie niezaprzeczalnych wieści. Ponadto prawda może się wydawać powinnością ludu, jeśli chodzi o pojmowanie jej w kategoriach elementu moralnego naznaczonego boską chwałą i władzą⁵⁹. Wydaje się ona więc swojego rodzaju głosem ludu, który pragnie tego, aby wybrzmiała ona w pełnym majestacie i chwale. Prawdzie przypisuje znaczenie w odniesieniu do ojczyzny będącej ostoją i nadzieją w walce o prawdę, której znaczenia świadome są różne grupy społeczne⁶⁰. Cytując zatem podmiot liryczny poematu Norwida, można stwierdzić, iż w pierwszej kolejności należy „orzec prawdę” oraz zachowywać ją w często wymagającej codzienności.

Można również stwierdzić, iż pojęcie prawdy przywoływane przez Norwida okazuje się tym, co świadczy o rzeczywistym stanie pewnych zjawisk. W rolę pośrednika prawdy we fragmencie *Promethidiona* wciela się prorok będący jednocześnie wieszczem. Mocą słowa oraz sumienia gasi niepokoje serc, przemawia przez nie „prawda dla prawdy” łącząca się z dwoma wymiarami poznania mentalnego: pięknem i miłością⁶¹. Ową asocjacyjno-pojęciową kompozycję dopełnia prawda będąca niczym innym jak oczyszczeniem sumień, ekwiwalentem wewnętrznego spokoju pozbawionego dysonansu poznawczego względem otaczającej rzeczywistości.

Powyższe refleksje można skonstruować stwierdzeniem, iż pojęcie prawdy przywoływane w różnych kontekstach jawi się jako wartość użyteczna i wspólna dla pewnej grupy osób, a odnosząca się do sfery przekonań wpisujących się w światopogląd danej społeczności. Przywoływane znaczenia prawdy w tym aspekcie można potraktować jako kategorię narodu, tak często podkreślaną w czasach Norwida. Kształtowanie się znaczenia terminu naród uświadamia czytelnikowi, iż prawda jest spoiwem wszelkich działań narodu, podstawą budowania wspólnoty, której fundament stanowi rzetelność i zdolność do wyrzeczeń w imię idei danej zbiorowości⁶². Możemy zatem powtórzyć za Cyprianem Norwidem:

⁵⁹ W toku rozważań filozoficznych dochodzi do uobecnienia się pojęcia pluralizmu aksjologicznego będącego swoistą klasyfikacją wartości pełnych i niepełnych, gdzie ma miejsce sytuacja wyznaczenia prymatu wartości, a więc „zaślepienia” wartością – przytoczone przez autorkę tekstu ciąg rozważań Władysława Stróżewskiego determinuje pytanie, w myśl którego wartością jest idea prawdy nienaznaczona piętnem innej wartości, a współlistniejąca z innymi wartościami, jak w aksjologii chrześcijańskiej, por. M. Krupska, *Norwid – świat wartości...*, dz. cyt., s. 86–87.

⁶⁰ Prawda nadająca sens, a jednocześnie tworząca więzy społeczne w ramach świadomości narodowej i tożsamości historycznej, zob. tamże, s. 85.

⁶¹ Prawda jako wymiar poznania w aspekcie estetycznym, odnoszący się ponadto do rzeczywistości transcendentalnej. Znaczącą funkcję pełni tutaj język, który nadaje znaczenie różnym elementom rzeczywistości, zob. tamże, s. 46–47.

⁶² B. Jastrzębski definiuje prawdę jako swojego rodzaju układ wzajemnych oraz logicznych powiązań ukazujących prawdę jako tworzenie wspólnotowej narracji wyrażającej przekonanie o określonym stanie rzeczy, (u Norwida w odniesieniu do narodu, ojczyzny): „Mowa o koncepcji prawdy jako powszechnej zgody (tzw. konsensualna koncepcja prawdy). A przedstawia się ona tak mniej więcej: prawdą jest to, co większość ludzi używających rozumu uważa za prawdę, prawdą

„Naród, tracąc przytomność – traci obecność – nie jest – nie istnieje...
Głos prawdy – ludzie prawdą żyjący i dla prawdy – mogą znowu powołać go
do życia”⁶³

Odnajdujemy tutaj sens walki o prawdę jako wartość samą w sobie, przy czym szczególnie istotne wydaje się zaznaczenie, iż prawda jest podstawą działania, wyrażeniem idei niepodległości w walce o niezależność. Prawda okazuje się komplementarnym uzupełnieniem siły patriotyzmu i męstwa, afirmacją odwagi poświadczanej jako poczucie własnej tożsamości, świadomości, kim się jest i jak się działa⁶⁴. Prawda to wreszcie obecność, obecność serca i myśli z tymi osobami, które pragną wolności. Jawi się ponadto jako wewnętrzny spokój serca w różnych sytuacjach życiowych.

Słowem zakończenia...

Zróznicowane konotacje znaczeniowe prawdy okazują się wstępem do rozważań poświęconych rzeczywistości. Tak szeroko rozumiany termin stanowi punkt odniesienia do różnych realiów kulturowych, społecznych i filozoficznych, jednak należy zauważyć, iż niezmienny pozostaje sens przywoływania prawdy. Człowiek bowiem poszukuje odpowiedzi na nurtujące go pytania, próbuje odnajdywać prawdę w swojej codzienności i być jej naocznym świadkiem. Świadkiem wypełniania się znaczeń prawdy jako źródła wielu przekonań ukierunkowanych na poznanie tego, co wydaje się konieczne do zgłębienia. Prawda to wreszcie wartość urzeczywistniająca się w konkretnych postawach i działaniach jako wyraz poparcia dla racji najwyższej i najpełniejszej. Jest nią nie tylko przyjęty sposób wartościowania, postulowane idee i założenia, lecz przede wszystkim osobista świadomość uczestnictwa w nieustannej walce o prawdę jako fundament poznania rzeczywistości. Fundament, na którym zbudowana powinna zostać każda relacja międzyludzka. Opierać się na nim winno również każde działanie podejmowane w imię określonych przesłanek i wartości będących wstępem do poznania prawdy.

---

jest wspólne, powszechne przekonani?”. Prawda jest więc niezależna od czynników takich jak wiek, pochodzenie czy płeć. Nie jest jednak obiektywna, lecz zyskuje charakter użyteczny i społeczny, zob. B. Jastrzębski, *Ekscerpty z filozoficznych opowieści o prawdzie* [w:] *Mit, prawda, imaginacja*, red. P. Kowalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011, s. 17.

⁶³ Cyt. za: C.K. Norwid, *Wiesław* [w:] Cyprian Norwid. *Poezje...*, dz. cyt., s. 242.

⁶⁴ Problem walki narodowowyzwoleńczej pojawia się w twórczości prozatorskiej Jarosława Marka Rymkiewicza, gdzie dochodzi się znaczenia prawdy jako elementu narracji wykreowanej z perspektywy polskiego pisarza, tutaj w odniesieniu do prawdy na temat autentyczności relacjonowania przez twórcę literackiego tego wydarzenia historycznego, por. Ł. Wróblewski, *Wspaniała masakra. Czy Jarosław Marek Rymkiewicz napisał prawdę o powstaniu warszawskim?* [w:] *(nie) Prawda w literaturze i sztuce...*, dz. cyt., s. 90–91.

Prawda służy poznaniu, dookreśleniu pewnych kwestii pozostających w spektrum polemik, dywagacji oraz rozważań, których celem pozostaje zgłębienie zgodności różnych tematów z rzeczywistością. Stanowi ponadto zbiór informacji potwierdzonych autorytetem nauki, osobowości bądź doświadczenia, dzięki czemu prawa rządzące otaczającym światem stają się czymś uznanym i zaaprobowanym społecznie. Autentyczność przekazywanych informacji względem prawdy to także opis egzystencji uwarunkowanej wieloma czynnikami wpływającymi na postrzeganie danej tematyki.

Prawda to wreszcie matka idei, z której rodzą się i powstają nowe idee, aby potem przerodzić się w konkretny czyn ukierunkowany na osiągnięcie zamierzonego celu. Wspólny cel zaś pozostaje jeden – realizacja wcześniejszych myśli przekładająca się na działanie odzwierciedlające samą istotę idei jako kategorii nadrzędnej wobec samego aktu sprawczego. Prawda może się okazać właśnie nią, jako przyczyna realizacji wybranych zamierzeń, gdyż sprzyja oraz konstytuuje ona motyw czynów, tworząc zbiór zasad, zgodnie z którymi należy postępować.

Sformułowanie definicji prawdy jest zadaniem twórczym, kreatywnym, aczkolwiek wymagającym i niegwarantującym uzyskania zamierzonego rezultatu. Dzieje się tak, ponieważ wnikanie w filozoficzne i społeczne podłoża znaczenia i funkcjonowania tego pojęcia ukazują wewnętrzną strukturę licznych powiązań między różnymi zwierciadłami prawdy. Dostrzeżenie zaś jednego obrazu w owym zwierciadle staje się szczególnie trudne ze względu na interdyscyplinary i wieloaspektowy zakres semantycznych oraz kulturowych zależności wpływających na rozumienie tego pojęcia. Odpowiedzi może jednak udzielić poeta Norwida, która nie jest bezpośrednim odniesieniem do prawdy, lecz intelektualną ucztą przygotowującą do jej poszukiwania w życiu codziennym.

Bibliografia

Literatura podmiotowa

Cyprian Norwid. *Poezje*, wyb. i red. M. Czaja, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2002, stąd utwory:

- *Addio!*, s. 60.
- *Człowiek*, s. 29–32.
- *Fraszka*, s. 16.
- *Idee i prawda*, s. 88.
- *Królestwo*, s. 80.
- *Rzecz o wolności słowa*, s. 246–290.
- *Ruszaj z Bogiem*, s. 80.
- *Sfinks(II)*, s. 66.
- *Wiesław. Dialog, w którym jest rzecz o prawdzie, jej promieniach i duchu*, s. 228–245.
- *Vanitas*, s. 81.

Literatura przedmiotowa

- Brenskott K., *Namysł nad rolą kabaly w twórczości Czesława Miłosza na przykładzie tomu <Dalsze okolice>*, „Teksty Drugie” 2018, nr 5, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/84037/brenskott_oswoic_historie_namysl_nad_rola_kabaly_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Cirlot J.E., *Słownik symboli*, przekł. I. Kania, Wydawnictwo Znak, Kraków 2006.
- Jastrzębski B., *Ekscerpty z filozoficznych opowieści o prawdzie* [w:] *Mit, prawda, imaginacja*, red. P. Kowalski, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.
- Kasperowicz R., *Dante Romantyków. O sile recepcji i interpretacji*, „Teksty Drugie” 2005.
- Klauza K., *Prawda – informacja – moralność*, http://dlibra.kul.pl/Content/26846/6_prawda.pdf.
- Korwin-Piotrowska D., *Poetyka – przewodnik po świecie tekstów*, wyd. I, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.
- Krupska M., *Norwid – świat wartości*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum w Krakowie, Kraków 2002.
- (nie)Prawda w literaturze i sztuce, red. C. Słowik, A. Dobrowolska, M. Siedlecka, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014.
- Kwaśniewska P., *Prawda? Jedna, żadna, sto tysięcy. Koncepcja prawdy w dramacie <Tak jest, jak się państwu zdaje Luigi Pirandella* [w:] (Nie)Prawda w literaturze i sztuce, red. C. Słowik, A. Dobrowolska, M. Siedlecka, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014.
- Maj J., *Rzeczywiste, możliwe, zmyślone. (nie)prawda literackiej historiografii Jarosława Marka Rymkiewicza* (na przykładzie tomu *Leśmian. Encyklopedia*) [w:] (nie)Prawda w literaturze i sztuce, red. C. Słowik, A. Dobrowolska, M. Siedlecka, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014.
- Wróblewski Ł., *Wspaniała masakra. Czy Jarosław Marek Rymkiewicz napisał prawdę o powstaniu warszawskim?* [w:] (nie)Prawda w literaturze i sztuce, red. C. Słowik, A. Dobrowolska, M. Siedlecka, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014.
- Laszczyńska-Fankanowska K., *Człowiek i wartości w myśli Cypriana Norwida* (praca doktorska pod kier. J. Machnacza), Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, <https://www.dbc.wroc.pl/Content/47442/PDF/Laszczynska.pdf>.
- Lurker M., *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, tłum. K. Romaniuk, Wydawnictwo Pallotinum, Poznań 1989.
- Lwowski A., *Miłosierny Samarytanin w refleksji teologicznej Josepha Ratzingera/Benedykta XVI* [w:] *Miłosierdzie – próba spojrzenia interdyscyplinarnego*, red. nauk. P. Sawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018, https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/18865/1/Lwowski_milosierny_samarytanin_w_refleksji.pdf.
- Lyszczyna J., *Cyprian Norwid. Poeta wieku dziewiętnastego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2016.
- Łaciak P., *Prawda jako idea regulatywna. Husserlowska fenomenologia wobec absolutyzmu i relatywizmu*, „Folia Philosophica” 2008, nr 26.
- Makaruk M., *Nad trumną bohatera romantycznego*, „Białostockie Studia Literaturoznawcze” 2018, nr12, [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Folia_Philosophica/Folia_Philosophica-r2008-t26/Folia_Philosophica-r2008-t26-s237-255.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Folia_Philosophica/Folia_Philosophica-r2008-t26/Folia_Philosophica-r2008-t26-s237-255/Folia_Philosophica-r2008-t26-s237-255.pdf).
- Piotrowska-Grot M., *Chciałbyś usłyszeć, jak to jest w starości? Realistyczny i metafizyczny wymiar starości w późnej poezji Czesława Miłosza* (praca magisterska), Katowice 2011, <https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/34790?id=34790>.
- Puzynina J., *Norwid – jaki i dla kogo?*, „Kwartalnik Filozoficzny” 2014, t. XLII, z. 4, https://pau.krakow.pl/KwartalnikFilozoficzny/KF_XLII_2014_z4_01.pdf.
- Bańka J.S., *Nauka o prawdzie Arystotelesa: podstawa ontologicznej jedności syntezy kategorialnej*, „Folia Philosophica” 2000, 18, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Folia_Philosophica/Folia_Philosophica-r2000-t18/Folia_Philosophica-r2000-t18-s69-76/Folia_Philosophica-r2000-t18-s69-76.pdf.

Słownictwo etyczne Cypriana Norwida, cz. 1: *Prawda, fałsz, kłamstwo*, red. J. Puzynina, Prace Wydziału Polonistyki, Pracownia Słownika Języka Cypriana Norwida, Warszawa 1993.

Szymik J., <*Unumnecessarium*>. *Prymat Boga i jego konsekwencje według J. Ratzingera/Benedykta XVI*, „*Studia Bobolanum*” 2011, nr 3, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/16640/1/szymik_prymat_boga.pdf.

Szymura J., *Język, mowa i prawda w perspektywie fenomenologii lingwistycznej J.L. Austina*, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław 1982.